דוד הלל וינר

אבן השתייה ומקום הארון

א. דעות הראשונים בעניין מקום הארון בקודש הקודשים

ב. זיהוי האבן שעליה היה הארון מונח

ג. מקום גניזת הארון לפי שיטת הרמב"ם

ד. מקור לשיטת הרמב"ם שהארון עמד במערב

ה. ביאור שיטת הריצב"א

א. דעות הראשונים בעניין מקום הארון בקודש הקודשים

כתב **הרמב"ם** (הלכות בית הבחירה פ"ד ה"א):

> אבן היתה בקדש הקדשים במערבו שעליה היה הארון מונח.[1]

לריצב"א שיטה הפוכה: הגמרא בבבא בתרא מחפשת מקור לכך ששכינה במערב, **התוספות** הקשו מדוע לא לומדים זאת מכך שהשכינה במקדש הייתה במערב (שהרי קודש הקודשים היה במערב המקדש), וכך מתרץ הריצב"א:

> וריצב"א אומר: דמשם אין ללמוד דשכינה במערב דנהי דבית קדשי הקדשים היה במערב מכל מקום הארון שהשכינה שם כדכתיב ונועדתי לך שם היה במזרח בית קדשי הקדשים (בבא בתרא כ"ה ע"א, תוספות ד"ה וצבא).

שיטות שניהם עומדות בניגוד לשיטת **רש"י** (מגילה י ע"ב), שביאר את דברי הגמרא ביחס לארון "יש לו עשר אמות לכל רוח", שעשר אמות לכל רוח היינו לארבעת הצדדים, שכן הארון היה במרכז קודש הקודשים.

---

1 כתב **הכסף משנה**: "מצאתי כתוב דאיתיה במלאכת המשכן פ"ד". ונראה שזו גם שיטת **הרשב"ם** שכתב על הארון (בבא בתרא צט ע"א ד"ה ארון שעשה משה): "כשניתן בבית קדשי הקדשים שעשה שלמה שהוא כ' על כ' יש לו עשר אמות לכל רוח ורוח לימינו ולשמאלו הרי עשרים בלא ארון ולפניו כ' עד הדביר". הרי שהארון היה בצד המערבי הרחוק כ' מן הדביר, שכן נראה שכוונתו לפרוכת שממנה היה רחוק הארון כ' אמה. אמנם כל קודש הקודשים קרוי דביר, אך אף הפרוכת בפני עצמה קרויה דביר (ראה מל"א ז', פסוקים יט-כ, כג וברש"י שם), וכן ביאר את דעת הרשב"ם **המנחת חינוך** במצוה צה כשיטת הרמב"ם.

הן לדעת הרמב"ם והן לדעת הריצב"א ארון הברית לא היה במרכז קודש הקודשים; ועל שניהם הקשה ה**תוספות יו"ט**, וכתב ביחס לאבן השתיה:

> באמצע בית קדש הקדשים, כדאיתא בהדיא פ"ק דמגילה דף י, דתניא "ארון שעשה משה יש לו י' אמות לכל רוח" וכו'. ואני תמה על הרמב"ם והתוספות דבבא בתרא, שהרמב"ם בריש פ"ד מהלכות בית הבחירה כתב "במערבו" והתוספות פ"ב דב"ב כתבו "במזרח", וגם שניהם לא ביארו זו מנין להם. וזה שמצא להם הכסף משנה כתוב על פיסקא דריש פ"ד מהלכות בית הבחירה דאיתא הכי במלאכת המשכן פ"ד, ע"כ לא לזה שכתב במערבו קאי, שדקדקתי באותה ברייתא ולא מצאתי בה כלל מזה. אלא קאי על מה שנאמר "ולפניו צנצנת המן" וכו' דהיא היא דאיתא התם. ועוד שאילו לזה נתכוון עדיין לא יצא הרמב"ם מידי קושיא, למה לו לפסוק כברייתא חיצונה ודלא כברייתא שבגמרא? אלא שמעולם לא נתכוון הכסף משנה להעיר על כך וצריך עיון, גם על דברי התוספות צריך עיון (יומא פ"ה מ"ב).[2]

והנראה לעניות דעתי בביאור שיטות התוספות והרמב"ם הוא שדבריהם מבוססים על היחס שבין הגמרא במגילה, שציטט התוספות יום טוב, לגמרא במסכת בבא בתרא.

בגמרא במגילה מובא:

> ואמר רבי לוי: דבר זה מסורת בידינו מאבותינו, מקום ארון אינו מן המידה. תניא נמי הכי: ארון שעשה משה יש לו עשר אמות לכל רוח, וכתיב: "ולפני הדביר עשרים אמה אורך", וכתיב: "כנף כרוב האחד עשר אמות וכנף כרוב האחד עשר אמות". ארון גופיה היכא הוה קאי? אלא לאו שמע מינה בנס היה עומד (י ע"ב).

בשינוי קל מובאת הדרשה במסכת בבא בתרא בזו הלשון:

> דאמר רבי לוי ואיתימא רבי יוחנן: דבר זה מסורת בידינו מאבותינו, מקום ארון וכרובים אינו מן המידה. תניא נמי הכי: ארון שעשה משה יש לו ריוח עשר אמות לכל רוח ורוח. אמר רבנאי, אמר שמואל: כרובים בנס היו עומדים, שנאמר: "וחמש אמות כנף הכרוב האחת וחמש אמות כנף הכרוב השנית, עשר אמות מקצות כנפיו עד קצות כנפיו". גופייהו היכא הוו קיימי? אלא שמע מינה בנס היו עומדים (צט ע"א).

---

2 אמנם בפרק ז' מ**ברייתא דמלאכת המשכן** נאמר: "הארון היה נתון בתוך הבית וחילק את הבית עשר אמות מכאן ועשר אמות מכאן", ושמא "בתוך" משמעו שעמד קרוב יותר לצד מערב, דהיינו הצד הפנימי יותר בקודש הקודשים. ואם כן, ניתן לומר שמצאנו את המקור בברייתא שאליו כיוון הכסף משנה (החלפה בין פ"ד לפ"ז היא טעות העתקה מסתברת, בגלל הדמיון בצורת האותיות ד' וז').

הגמרא במגילה לא הזכירה נס בכרובים, וציטטה את הפסוק העוסק באורך כנפי הכרובים שעל הארון; בעוד הגמרא בבבא בתרא הזכירה גם את הנס שבכרובים, וציטטה את הפסוק המתייחס לכרובים שעמדו על הארץ בבית המקדש. מהי משמעות ההבדל?

ההתמקדות בנס שהיה בארון (בגמרא במגילה) מתייחסת לכל צדי הארון. לעומת זאת, ההתמקדות בנס שהיה בכרובים שעמדו על הקרקע, שהיו בין צפון לדרום, (בגמרא בבבא בתרא) מתייחסת רק לרוחב המקדש. נראה שהגמרא במגילה מתאימה יותר לשיטת רש"י, ש"עשר אמות לכל רוח" היינו שהארון היה במרכז. אך בגמרא בבבא בתרא אין יתרון לשיטת רש"י, מפני שהיא דנה רק ביחס למרחק מהצפון ומהדרום, שהיה שם הנס בכרובים שעל הרצפה. ואם כן, אין בגמרא בבבא בתרא כל התייחסות למרחק עשר אמות מהמזרח ומהמערב.

לאור זאת, ניתן לומר שהרמב"ם והריצב"א ביארו את המונח "עשר אמות לכל רוח" כמתייחס רק לצפון ולדרום,[3] ובהתאמה לדברי שמואל שמדגיש דווקא את הנס שבכרובים.[4] לפי פירוש זה אין כל ראיה בגמרא בבבא בתרא שהארון היה במרכזו של קודש הקודשים, וניתן לפרש שרק עמד במרחק שווה מן הצפון ומן הדרום. אמנם עדיין יש לברר מניין לתוספות ולרמב"ם שיש להסיט את הארון ממרכז קודש הקודשים דווקא למערבו או דווקא למזרחו.

ב. זיהוי האבן שעליה היה הארון מונח

פתחנו בדברי הרמב"ם "אבן הייתה בקדש הקדשים במערבו שעליה היה הארון מונח". **הסמ"ג** בצטטו את הרמב"ם, כתב "אבן **שתייה** הייתה במערבו של קדש הקדשים ועליה היה הארון מונח" (מצוות עשה קסג), וכן המבי"ט בספרו **קרית ספר** הוסיף על לשון הרמב"ם וכתב "אבן הייתה בקדש הקדשים במערבו דכתיב 'והאבן הזאת אשר שמתי מצבה יהיה בית א-להים', ועליה היה הארון מונח". בפשטות רמז המבי"ט

---

3 כפירוש **הרשב"ם** בבבא בתרא, שהובא לעיל בהערה 1.

4 וכן כתב **במנחת חינוך** (מצווה צה) בביאור דעת הרמב"ם ש"לכל צד" היינו רק ביחס לצדדי מזרח ומערב. לדברינו יש לומר שמהגמרא בבבא בתרא אכן משמע יותר כהבנה הזו ולא כהבנה ש"לכל צד" היינו לארבע רוחות השמיים. המקור שהבאנו לעיל מברייתא דמלאכת המשכן גם הוא מתייחס לכרובים שעמדו על הרצפה כמו הגמרא בבבא בתרא, ואם כן זהו חיזוק נוסף להשערתנו כי זה המקור שאליו כיון ה**כסף משנה**.

לדברי המדרש[5] שהאבן ששם אותה יעקב אבינו מצבה היא אבן השתייה שטבעה הקב"ה ועשאה סניף לתהומות ועליה ההיכל עומד.

אם כן, הסמ"ג והמבי"ט הבינו שהאבן שדיבר עליה הרמב"ם היא אבן השתייה. על ההבנה הפשוטה שזו אכן אבן השתיה תמה הרב יעקב ניסן רוזנטל שליט"א (אב"ד חיפה) בספרו **משנת יעקב** על הרמב"ם. הרב רוזנטל מתייחס לדברי ה**מנחת חינוך**, שכתב:

> ואפשר דאותה אבן היא אבן השתיה... ומסתמא על האבן הזו היה מונח הארון בבית ראשון ולמה לנו לומר שאבן זו היתה אבן אחרת, כן נראה (מצוה צה).

ותמה עליהם בזו הלשון:

> ודבריו צריכים ביאור, דאיך אפשר לומר שאבן אחרת היתה בבית ראשון, הלא במשנה נאמר: "אבן היתה שם מימות נביאים ראשונים ושתיה היתה נקראת" (יומא פ"ה מ"ב), ונביאים הראשונים הם דוד ושלמה... וא"כ ודאי אותה האבן היתה תמיד שם, והיא אבן השתיה.
>
> אך צריך ביאור למה הרמב"ם לא כתב במפורש שזאת האבן היתה אבן השתיה כדתנן במתני' וכאמור. וראה ברמב"ם פ"ד מעבודת יוהכ"פ ה"א שכתב הגיע לארון נותן המנחה בין שני הבדים, ובבית שני שלא היה ארון היה מניחה על אבן השתיה. הנה כתב שזה אבן השתיה, וקשה למה כאן בהלכות בית הבחירה לא כתב שזה אבן השתיה.

הרב רוזנטל מקשה שתי קושיות:

א. כיצד מציע המנחת חינוך את האפשרות שהארון היה מונח על אבן אחרת, ולא על אבן השתייה, והלא אבן השתייה עמדה מימות נביאים הראשונים, קודם בניין המקדש, ואם כן ברור שזו האבן בקודש הקודשים שמדובר בה.

ב. מדוע אין הרמב"ם מציין במפורש בהלכות בית הבחירה שמדובר באבן השתייה, כפי שפירש בהלכות עבודת יום הכיפורים.

לשאלותיו יש להוסיף קושי נוסף. הנה מובא ב**תוספתא**:

> אבן היתה מימות הנביאים הראשונים ושתיה היתה נקראת גבוהה מן הארץ ג' אצבעות שמתחילה היה עליה ארון נתון משניטל הארון מעליה היו מקטירין קטורת שלפני ולפנים (יומא פ"ב הי"ב).

---

5 פרקי דרבי אליעזר פרק ל"ה.

התוספתא דומה מאוד למשנה במסכת יומא (נג ע"ב), אך הוסיפה שהארון היה מונח בבית ראשון על אבן השתייה. הנחת כף הקטרת בבית הראשון הייתה בין בדי הארון (משנה יומא נב ע"ב), ובבית שני ביארה המשנה שהכף הונחה על האבן. והנה אם הארון היה על האבן בבית ראשון, מסתבר, אם כן, כי לא ניתנה הקטורת בבית שני באותו המקום שניתנה בו בבית הראשון אלא בסמוך לו.

אך בגמרא (יומא נב ע"ב) מובא שזהו אותו המקום: "אימא כבין שני הבדים" ופירש **רש"י**: "כאילו היו שם ונותנה ביניהם". כיצד יתיישבו הדברים יחדיו?[6]

ג. מקום גניזת הארון לפי שיטת הרמב"ם

מהתוספתא למדנו כי הארון היה מונח על גבי אבן השתייה. והנה בברייתא דמלאכת המשכן מובא:

> והיכן ארון היה גנוז? ר' יהודה בן לקיש אומר: במקומו בבית קדשי הקדשים, שנאמר: "ויהיו שם עד היום הזה" (מל"א ח', ח) וחכמים אומרים: בלשכת בית העצים (פרק ז).

---

6 לכאורה ניתן היה לומר, שכיוון שישנה מסורת שאבן האלצקארא המצויה בכיפת הסלע היא אבן השתייה (ראה שו"ת **הרדב"ז** תשובה תרצא), אם כן מאחר שאבן זו גדולה הרבה יותר מג' אצבעות, ניתן לומר שהמשנה ציינה רק את גובהה, אך מידות אורכה ורוחבה שלא צויינו היה בהם מקום הן לארון והן לשטח שבין בדיו כבר בזמן הבית. אמנם הגרי"מ טיקוצ'ינסקי זצ"ל (בספרו **עיר הקודש והמקדש** חלק ד' פרק א' סימן ה') הוכיח כי אף בשטח אורך ורוחב האבן רק קצה קטן בפינה המערבית של האבן בלט מעל פני הקרקע בזמן הבית, ולכן אין להסתמך על הממצאים בימינו בעניין זה. ובהמשך המאמר נראה שלא סביר ליישב באופן זה מסיבה נוספת. מתשובה אחרת של הרדב"ז (תשובה תרמא) אכן משתמע שמקום הנחת המחתה לא היה זהה בשני הבתים. הרדב"ז משווה בין הקטרת הקטורת למתן הדמים בקודש הקודשים, וכותב: "וכי היכי דקטורת בעינן בין בדי הארון, כדתנן בהך מתני' לעיל 'נותן את המחתה בין שני הבדים וכשניטל הארון היה נותן את המחתה על אבן השתיה', כך מתן דמים בזמן דאיכא ארון מזה בין הבדים על הכפורת, ולא עליו ממש אלא סמוך לו טפח, שלא היו הדמים נופלין בארון אלא בקרקע, כך גם כן אחר שניטל הארון מזה באוויר שיהיה מכוון בין הבדים שהיו שם הבדים, והדמים נופלים על אבן השתיה". הרי שבבית ראשון נפלו הדמים על הקרקע ולא על אבן השתיה, וההזייה על אבן השתייה התרחשה רק בבית שני כשלא היה הארון על האבן (שהרי בבית ראשון מבאר הרדב"ז בתשובה תרצא שהארון היה על האבן). לצורך יישוב הרדב"ז ניתן לומר כי גם הנתינה בבית שני נחשבת כבין הבדים שכן הארון עצמו היה בין בדי הארון שהיו לאחור ולפנים. אמנם לעניות דעתי פשט המשנה והגמרא מורה כי ההזייה הייתה בשני הבתים באותו המקום בדיוק, ועל כן נפסע בדרך שונה מהבנת הרדב"ז כפי שיתבאר בהמשך דברינו.

במשנה בשקלים הובאה מחלוקת אגב מספר ההשתחוויות שבמקדש:

> שלוש עשרה השתחויות היו במקדש. של בית רבן גמליאל ושל בית רבי חנינא סגן הכהנים היו משתחוין ארבע עשרה. והיכן היתה יתרה? כנגד דיר העצים, שכן מסורת בידם מאבותם ששם הארון נגנז. מעשה בכהן אחד שהיה מתעסק, וראה הרצפה שהיא משונה מחברותיה. בא ואמר לחברו, ולא הספיק לגמור את הדבר עד שיצאה נשמתו, וידעו בבירור ששם הארון נגנז (פ"ו מ"א).

סיפור זה, המוכיח כי הארון נגנז בלשכת העצים, לא הוסכם על כל התנאים. ואכן תנא קמא לא קיבל את ההשתחווייה הארבע עשרה, וכן נחתם במסכת מידות לר"א בן יעקב שמשנתו קב ונקי, כי שלוש עשרה השתחויות היו (מידות פ"ו מ"ו); ומשמע שדעת רבי יהודה בן לקיש, שארון במקומו נגנז, נתקבלה.

נראה שזו גם הכרעת הסוגיה ביומא (נג ע"ב) שהביאה שתי ברייתות התומכות בדעה שהארון נגנז במקומו ולא גלה, ורק לבסוף הובאה הדעה שנגנז בלשכת דיר העצים.

לעניות דעתי, כך פסק גם ה**רמב"ם**.[7] שהרי הרמב"ם כתב בהלכה הנזכרת, כי שלמה בנה מקום בבית לגניזה. הדגשת הרמב"ם כי המקום נמצא ב"בית" מוכיחה שהרמב"ם פסק שארון במקומו נגנז ולא בלשכת דיר העצים. לשכה זו קשה לומר שהינה חלק מהבית - הן מפני שלא הייתה מקורה,[8] והן מפני שהרמב"ם הגדיר את מה שהוא מכנה במונח בית באמרו:

> ואלו הן הדברים שהן עיקר בבנין הבית. עושין בו קדש וקדש הקדשים ויהיה לפני הקודש מקום אחד והוא הנקרא אולם ושלושתן נקראין היכל. ועושין מחיצה אחרת סביב להיכל רחוקה ממנו כעין קלעי החצר במדבר. וכל המוקף במחיצה זו שהוא כעין חצר אוהל מועד הוא הנקרא עזרה, והכל נקרא מקדש
> (הלכות בית הבחירה פ"א ה"ה).

הרי לנו שעד האולם בלבד נקרא בית, ומקדש הינו רק עד העזרה. אמנם עזרת הנשים שבה מצויה לשכת דיר העצים, שאיננה אפילו בעזרה[9] ונחשבת רק כמחנה לווייה,[10]

---

7 בניגוד ל**סמ"ג** שפסק במצוות עשה קסג שהארון נגנז בלשכת דיר העצים.

8 מידות פ"ב מ"ה.

9 עזרת ישראל. עיין במידות שם, ובהלכות בית הבחירה פ"ה ה"ז.

10 הלכות בית הבחירה פ"ה הי"א.

ואיסורה לטמאי מת רק מדרבנן כמעלה למקדש,[11] בודאי שאיננה מן הבית, ואם כן הגניזה בבית מתייחסת לשיטת ר' יהודה בן לקיש שארון במקומו נגנז. כן ציטט **המאירי** (יומא נג ע"ב) את דברי הרמב"ם על גניזת הארון וביאר שמדובר בגניזה בעומק מקום הארון.[12]

כיוון שהוכחנו כי לדעת הרמב"ם ארון במקומו נגנז, אם כן משמע לכאורה שנגנז תחת אבן השתייה, והדבר מתמיה. מטרת ההטמנה היא להסתיר את הארון על מנת שלא יתגלה על ידי האויבים (יסוד ההסתרה בולט בשיטה הטוענת כי נגנז בלשכת העצים, ורק כוהן אחד זיהה את שינוי הרצפה). ואם כן, מדוע להטמין תחת המקום הבולט בקודש הקודשים - תחת אבן השתייה. כן נראה תמוה כי שלמה יסיר את אבן השתיה ויבנה תחתיה מחילה ויכסה בחזרה את המחילה על ידי האבן הזו כאשר אבן השתייה יורדת עד קרקעית היקום, ואיננה אבן קטנה התלושה מן הקרקע כפי שתיארוה חז"ל במדרש פרקי דרבי אליעזר שהובא לעיל.

ד. מקור לשיטת הרמב"ם שהארון עמד במערב

בגמרא במסכת יומא (נד ע"א) מביא עולא את הוכחתו של רבי שמעון בר יוחאי לכך שהארון גנוז במקומו: "שאני אומר ארון במקומו נגנז, שנאמר 'ויאריכו הבדים ויראו ראשי הבדים'". רבה שלא ראה מכאן הוכחה למקום הגניזה שאל את עולא לפשר הדבר. ועולא השיב לו שבסוף בפסוק כתוב "ויהיו שם עד היום הזה" (כראיית הברייתא דמלאכת המשכן). מדוע רשב"י ציטט רק את החלק הראשון של הפסוק?

נראה כי זהו המקור לשיטת **הרמב"ם** במיקום הארון במערב קודש הקודשים. הארון היה במערב קודש הקודשים, ועל כן על מנת שבדיו יבלטו מבעד לפרוכת היה

---

11 שם הי"ז.

12 לשון הרמב"ם: "אבן היתה בקודש הקודשים במערבו שעליה היה מונח ולפניה צנצנת המן ומטה אהרן. ובעת שבנה שלמה את הבית וידע שסופו ליחרב בנה בו מקום לגנוז בו הארון למטה", נותנת שתי אפשרויות להבנת המילה "ובנה בו מקום". האם הכוונה לקדש הקודשים או לבית. אנו הוכחנו כי אף אם המשמעות של המילה "בו" מתייחסת לבית הכוונה לקודש הקודשים, וכל שכן כפי שמסתבר לבאר על פי דברינו שהכוונה לקודש הקודשים. את הסיבה מדוע לא כתב הרמב"ם "נגנז במקומו" כלשון הגמרא ביאר האדמו"ר האחרון מחב"ד הרב מנחם מנדל שניאורסון זצ"ל (**חידושים וביאורים בהלכות בית הבחירה** סימן י'), שמראה הדבר שזהו דין בבית ובקודש הקודשים ולא דין בארון - עיין שם בדבריו.

צורך בנס שיאריכו הבדים ויגיעו עד לפרוכת.[13] רשב"י ציטט את חלקו הראשון של הפסוק, מפני שחלק זה הוא המציין את מיקומו של הארון בקודש הקודשים, וממילא גם את מקום גניזתו (להלן נבסס הסבר זה לדבריו).

מקום הגניזה הוא במערב, ושם מונח הארון עד עצם היום הזה. אבן השתייה הייתה במרכז קודש הקודשים, והארון היה במערבה ושם גניזתו. כיוון שבמערב קודש הקודשים הייתה מחילה, כיסו אותה באבן ועליה היה מונח הארון. אבן זו שבה כוסתה המחילה אינה אבן השתייה, ועליה דיבר הרמב"ם בהלכות בית הבחירה, ומשום כך לא כינה אותה שם בשם "שתייה". לעומת זאת, בהלכות עבודת יום הכיפורים הרמב"ם מציין שהכוהן הניח את הכף על אבן השתייה, מפני שהוא מציין שם את מקומם של "בין הבדים" שאכן ביניהם היתה אבן השתייה ולא את האבן שעליה הונח הארון.

לפי הבנה זו אין צורך לומר ששלמה הסיר את אבן השתייה (זאת בהנחה שאבן השתיה לא נמשכה עד למערב, שאם כן היה צריך להסירה), וכן נראה שאבן זו לא היתה בולטת כאבן השתייה ולכן יכלו להטמין את הארון תחתיה. דברינו סותרים אמנם לתוספתא שביארה שהארון היה מונח על אבן השתיה, אך נראה שסתירה זו מקורה במחלוקת קדומה. הנה במדרש (**תנחומא** קדושים, י') מובא: "ואבן שתיה לפני הארון", ואם כן ישנה מחלוקת בחז"ל בכך, והרמב"ם פסק כמדרש ולא כתוספתא. נראה שיסוד המחלוקת נובע מהמחלוקת האם הארון גלה או נגנז.

דברינו מתאימים דווקא לשיטה שהארון נגנז במקומו (כפי שפסק הרמב"ם), ולכן הונח במערבו של קודש הקודשים ולא על אבן השתייה. לכן היה צורך בנס הארכת הבדים בזמן העמדת הארון במערבו של קודש הקודשים, כדי שאף כשייגנז, יישאר הארון במקומו. זו היא אפוא הוכחת רשב"י מחלקו הראשון של הפסוק "ויאריכו הבדים", שהארון נגנז במקומו. ההזדקקות לנס הארכת הבדים מוכיחה שמיקום הארון נקבע מתוך התחשבות בצורך לגנזו במקומו.

אמנם לפי השיטה שהארון גלה, אין צורך להעמידו במערב (שכן לא היתה מחילה תחתיו), ואם כן לשיטה זו הארון עמד במרכז קודש הקודשים על אבן השתייה. בתוספתא הנ"ל נאמר: "משניטל הארון מעליה", ומשמעות הדבר שהארון גלה, כפי שדייקה הגמרא (יומא נג ע"ב) מלשון המשנה: "משניטל הארון", וכתבה: "משנגנז לא

---

13 וראה **במדבר רבה** יא, ג.

קתני אלא משניטל תנן - כמאן דאמר ארון גלה לבבל". לכן מובן שלפי התוספתא אין כל עניין לא למקם את הארון על אבן השתייה. מאידך, נראה שמדרש תנחומא שלא העמיד את הארון על אבן השתייה סובר שהארון נגנז במקומו, וכן פסק הרמב"ם.

נראה שהסוגיות במגילה ובבא בתרא נחלקו אף הן לגבי מקום גניזת הארון. הגמרא במגילה שסוברת שהארון עמד במרכז קודש הקודשים סוברת שהארון גלה, בעוד שהגמרא בבבא בתרא הסוברת שהארון לא היה במרכז, סוברת שהארון נגנז, ולכן לא עמד על אבן השתייה כדי שאפשר יהיה לכרות תחתיו מחילה לגניזה.

נראה שמדרש תנחומא הנ"ל יכול להוות תימוכין לפירוש המצמצם של דברי הברייתא האומרת שלארון היה רווח עשר אמות לכל רוח, ולפיו הברייתא מתייחסת רק לרוחות צפון ודרום ולא למזרח ולמערב. במדרש הנ"ל נאמר:

> ארץ ישראל יושבת באמצעיתו של עולם, וירושלים באמצעיתה של ארץ ישראל, ובית המקדש באמצע ירושלים, וההיכל באמצע בית המקדש, והארון באמצע ההיכל, ואבן השתיה לפני הארון.

העמדת ההיכל (שמשמעו במדרש זה קודש הקודשים) באמצע בית המקדש תמוהה, שכן קודש הקודשים היה במערב בית המקדש. כן תמוה להעמיד את בית המקדש באמצע ירושלים, מאחר שהוא בצפונה של העיר. ה**עץ יוסף** שאל גם על ההעמדה של ירושלים באמצע ארץ ישראל, מאחר ש**רש"י** כתב[14] כי ירושלים היא לדרומה של ארץ ישראל.

אמנם אם נפרש כי אמצע איננו דווקא בתווך מכל הכיוונים, אלא שביחס לשתי קצוות הנקודה השלישית היא המרכז, כפי שבארנו בגמרא שהארון היה באמצע קודש הקודשים רק ביחס אל הצפון והדרום - המדרש יבואר כפשוטו. קודש הקודשים ביחס שבין צפון לדרום הינו אכן באמצע בית המקדש, ובית המקדש ביחס שבין מזרח למערב הוא כנגד אמצע ירושלים. וירושלים הינה במרכז ארץ ישראל, מפני שהיא במרכז ביחס שבין הגבול המזרחי, דהיינו הירדן, לבין הים, על אף שגבול היישוב הדרומי היה קרוב לירושלים הרבה יותר מגבול היישוב הצפוני.

---

14 בפירושו לבראשית י"ב, ט.

ה. ביאור שיטת הריצב"א

נראה שאף שיטת **ריצב"א** שהעמיד את הארון במזרח קודש הקודשים נבעה מגישה זו, אלא שמשתי סיבות נראה שהעדיף את המזרח על המערב.

1. אפשר לפרש שלשון מדרש תנחומא: "ואבן השתיה לפני הארון", משמעה שהאבן הייתה פנימית יותר מן הארון. כדי להגיע לאבן השתייה מכיוון ההיכל היה צורך להיכנס עוד פנימה בקודש הקודשים לכיוון מערב.

2. נאמר (יומא נב ע"ב), שבבית שני הלך הכוהן הגדול בקודש הקודשים עד שהגיע למקום הארון, ומשם היזה על מקום בין הבדים. אם הארון היה במערב, לא היה הכוהן הגדול צריך ללכת למקום הארון; יכול היה לעמוד בכניסה ולהזות על המרכז. וכיוון שנאמר שהלך עד שעמד במקום הארון, אם כן משמע שהארון היה במזרח.[15]

ביחס להוכחה שהצענו לדברי הרמב"ם מהנס שבהארכת בדי הארון - עיין ב**תוספות יום טוב**,[16] שביאר כי לדעת הריצב"א הארכת הבדים לא הייתה בנס, ואם כן הארון היה בהכרח במזרח.

בכל אופן, הן לרמב"ם ולרשב"ם והן לריצב"א, ההקטרה הייתה על אבן השתייה שהיה מקום ההקטרה גם בבית ראשון - מקום בין הבדים - והמקום לא השתנה. לפי שיטת **רש"י** שהארון עצמו (ולא בין הבדים) עמד על אבן השתייה, יש לומר שההקטרה בין הבדים לא נבעה מקדושת המקום, אלא מצד היות המקום בין בדי הארון, ועל כן באין ארון ההקטרה תהיה במקום הארון עצמו.

כיוון שההבנה שלדעת הרמב"ם, הרשב"ם והריצב"א הארון לא הונח על אבן השתייה, והרמב"ם בהלכות בית הבחירה דיבר על אבן כיסוי הגניזה ולא על אבן השתייה היא הבנה מחודשת, על כן אבקש מבעלי התריסין לבדוק זאת, ולהעיר ולהאיר על כך.

---

15 לעומתו, דייק הרמב"ם מהארכת הבדים שהארון היה במערב, וההליכה למקומו באה לבטא חשיבות המקום שעמד בו הארון.

16 בבא בתרא פ"ב מ"ט.